А. О. Пелехатий,

к. е. н., докторант, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0002-3022-852X

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.7.46

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ

A. Pelekhatyy,

PhD in Economics, Candidate on Doctor Degree, Ivan Franko National University of Lviv

BUDGETARY POLICY OF TERRITORIAL DEVELOPMENT: THEORETICAL CONCEPTUALIZATION

У статті досліджено теоретичні засади поняття "бюджетна політика". Проведено аналіз еволюції підходів до бюджетної політики та виділено концепції, які характеризувалися суттєвим впливом на формування сучасних підходів до розуміння поняття (Меркантилізм (XVI—XVIII ст.), Класична політекономія (XVIII ст.), Німецька школа (кн. XIX — поч. XX ст.), Кейнсіанська концепція (20—50 рр. XX ст.), Неокейнсіанство (2 пол. XX ст.), Кембриджська або неокласична економічна школа (50—70 рр. XX ст.), Неоліберальна концепція (50—80 рр. XX — поч. XXI ст.), Інституційна концепція (XX ст.), Сучасні теорії (кн. XX — поч. XXI ст.). Визначено сутність поняття "бюджетна політика розвитку територій", під яким слід розуміти комплексну цілеспрямовану послідовну діяльність органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування у сфері бюджетних відносин, спрямовану на вирішення тактичних та стратегічних завдань і забезпечення комплексного розвитку території відповідно до інтересів країни, а також досягнення ефективних системних взаємозв'язків між її територіями.

The article analyzes theoretical principles of the concept of "fiscal policy". The main components of interpretation of the concept of "budget" are determined on the basis of an integrated approach, namely: legal category, legislative act, financial fund, forecast of income and issuance, regulator of financial relations, physical availability of funds in accounts, budget relations, that are formalized in management acts. The analysis of evolution of approaches to budget policy was made and there were distinguished the main concepts that had significant influence on formation of modern approaches to the understanding of the concept (Mercantilism (XVI-XVIII centuries) (T. Maine, A. Moncreteyen, G. Scaruffy), Classical political economy (XVIII century) (A. Smith, D. Ricardo, J. Sey, D. Mill, E. Seligmeys), German school (end of XIX — early XX centuries) (M. Weber, A. Wagner, J. G. von Schmoller); Keynesian conception (20—50 years of the twentieth century) (J. M. Keynes); Neo-Keynesianism (2nd half of the 20th century) (A. Aftallan, J. Wiesman, E. Domar, R. Lindholm, F. Neumark, F. Peru, A. Hansen, C. Harris, R. Harrod, J. Hicks); Cambridge or Neoclassical Economics School (50—70 years of the twentieth century) (W. Jevons, F. Edgeworth, A. Marshall, A. Pigou); Neo-liberal conception (50—80 years of the XXth — early XXI centuries) (L. Erhard, M. von Mises, V. Oyken, I. Fisher, M. Friedman F. von Hayek); the Institutional Concept (Twentieth Century) (T. Veblen, J. Clark, J. Commons, W. Mitchell) and neo-institutionalism (end of the twentieth century) (G. Becker, J. Buchanan, J. Galbraith, R. Coase, D. North); Modern theories (end XX — early XXI century.) (R. Lucas, E. Prescott, T. Sargent). The essence of the concept of "fiscal policy for development of territories" is defined, which should be understood as a comprehensive purposeful and consistent activity of public authorities and / or local self-government bodies in the field of budget relations aimed at solving tactical and strategic tasks and ensuring complex development of the territory in accordance with the interests of the country, as well as achievement of effective system of interconnections between its territories.

*Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, територія, розвиток, державні фінанси, економічна теорія.
Key words: budget, budget policy, territory, development, public finances, economic theory.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Визначення теоретичного базису та економічної природи бюджетної політики розвитку територій, виділення її сутнісних характеристик вимагає акценту на питанні еволюції її як наукової категорії та трактування самого поняття вченими у різні періоди. Таке дослідження забезпечить обґрунтування концептуальних та теоретичних засад впливу бюджетної політики на процеси розвитку територій в різних історичних та економічних умовах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням питання теоретичного підґрунтя бюджетної політики займалося багато вчених у різні часи становлення економічної науки, а саме: Т. Мен, А. Монкретєн, Г. Скарuffі, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Сей, Д. Мілль, Е. Селігмеб М. Вебер, А. Вагнер, Дж.Г. фон Шмоллер, Дж. М. Кейнс, А. Афталон, Дж. Вайсман, Е. Домар, Р. Ліндхольм, Ф. Неймарк, Ф. Перу, А. Хансен, С. Харріс, Р. Харрод, Дж. Хікс, У. Джевонс, Ф. Еджуорт, А. Маршал, А. Пігу, Л. Ерхард, М. фон Мізес, В. Ойкен, І. Фішер, М. Фрідмен Ф. фон Хайек, Т. Веблен, Дж. Кларк, Дж. Коммонс, У. Мітчел, Г. Беккер,

Рис. 1. Комплексний підхід до визначення поняття "бюджет"

Джерело: розробка автора.

Дж. Б'юкенен, Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт, Р. Лукас, Е. Прескотт, Т. Сарджент.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретичних засад бюджетної політики та визначення сутності поняття "бюджетна політика розвитку території".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фундаментальною основою, на якій і відбувається формування бюджетної політики, є бюджет. Економісти зауважують складність та багатогранність цього поняття та акцентують на можливості його розгляду з різних позицій, використовуючи комплексний підхід до його трактування (рис. 1).

Як економічне явище в історії людства він з'явився порівняно нещодавно — в епоху капіталізму, і визнається науковцями різних періодів найефективнішим та найдієвішим інструментом впливу держави на її соціально-економічний розвиток. Дещо пізніше з'являється і термін "самоврядний бюджет" — у XVIII ст. у Великобританії — і використовувався для позначення самоврядування на місцевому рівні: "коли під самоврядною організацією розуміється держава, бюджет самоврядування покликаний виконувати загальнодержавні завдання, делеговані на місцеві рівні (збори податків тощо); коли мається на увазі власне самоврядування у містах Англії без втручання парламенту... бюджет покликаний виконувати завдання місцевого рівня — утримання доріг, лікарень, місцевих церков" [1]. У результаті виникла потреба формування взаємозв'язків між бюджетами різних рівнів та необхідність визначення бюджетної політики на рівні держави та окремих самоврядних одиниць.

Проведення аналізу еволюції підходів до бюджетної політики дозволяє виділити концепції, які характеризувалися суттєвим впливом на формування сучасних підходів до розуміння поняття.

1. Меркантилізм (XVI—XVIII ст.) (Т. Мен, А. Монкретьєн, Г. Скаруффі).

Основним постулатом цієї економічної школи є доцільність активної державної участі у господарських процесах та формування економічного середовища. Меркантилісти зауважували необхідність державної підтримки вітчизняного виробника, активізації створення та функціонування мануфактур та торговельних компаній, а також регулювання митних операцій. Окремо слід наголосити на ідеї використання видатків бюджету як інструменту стимулювання економічного розвитку території, зокрема через спрямування видатків

бюджетів на оновлення та створення інфраструктури, що забезпечить зростання доходів бюджетів у довгостроковій перспективі [2].

Таким чином, представники школи меркантилізму вперше визнали необхідність участі державної влади в розвитку економіки, і це стало підґрунтям подальших економічних досліджень, зокрема в питанні визначення бюджетної політики.

2. Класична політекономія (XVIII ст.) (А. Сміт, Д. Рікардо, Ж. Сей, Д. Мілля, Е. Селігмей).

Представники школи сформували основи теорії державних фінансів і змінили концепцію використання бюджетних інструментів регулювання економічного розвитку. Сповідуючи ідею невтручання держави в розвиток економіки та взаємодію суб'єктів ринку, теорія А. Сміта про "невидиму руку"

стала фундаментом формування сучасної концепції добробуту. Роль держави повинна, згідно з теорією, обмежуватися функцією "нічного сторожа", яка полягала в охороні власності, правосуддя, миру, проте без набуття керівної ролі у суспільному розвитку та виробництві [3]. Таким чином, вплив держави на соціально-економічний розвиток переходив у рамки ведення координаційної політики.

Розвинув ідею А. Сміта в напрямі формування засад бюджетної політики англійський вчений Дж. Мілля, який обґрунтував залежність між податковими доходами бюджету та видатками та зауважив доцільність виконання на центральному рівні певних функцій, які б відповідали спільним інтересам суспільства [2].

3. Німецька школа (кн. XIX — поч. XX ст.) (М. Вебер, А. Вагнер, Дж. Г. фон Шмоллер).

А. Вагнер, будучи представником школи державного соціалізму, сформував концепцію фіскальної економіки та визначив основну ідею всього наукового напрямку: "економічні функції держави та її втручання в економіку визначаються місцем та часом" [4]. Тобто економічна діяльність держави обумовлюється фіскальною економікою, яка характеризує здатність держави забезпечувати країну доходами та здійснювати видатки. Зокрема в контексті цієї теорії вчений акцентує на існуванні взаємозалежності рівня економічного розвитку та розміру державного сектора в економіках індустріального типу, наголосуючи, що промисловий розвиток характеризується зростанням питомої ваги державних витрат у ВВП країни.

4. Кейнсіанська концепція (20—50 рр. XX ст.) (Дж.М. Кейнс).

Концепція побудована на ідеї використання державних фінансів в якості інструмента регулювання соціально-економічного розвитку в умовах ринку. Основним завданням уряду в рамках ведення економічної політики виступає сукупний попит, а основним інструментом ведення цієї політики — бюджет.

Ключові положення кейнсіанської концепції зводяться до таких аспектів:

1) відмова від ідеї збалансованого бюджету як ключового аспекту бюджетної політики на державному рівні;

2) теорія впливу дефіциту бюджету на динаміку процесу виробництва;

3) визначення грошово-кредитної політики як важеля формування бюджетної політики на державному рівні.

Практична реалізація ідей Дж. Кейнса в економічно розвинених країнах характеризувалася утвердженням державного регулювання економіки та соціальної сфе-

ри, яке проводиться через функціонування податкової системи, законодавчої діяльності, видаткової політики, функціонування державного підприємництва тощо, як доктрини забезпечення соціально-економічного розвитку країни та її територій. Як результат реалізації постулатів концепції, у 1937 р. питома вага видатків державного бюджету у ВВП розвинутих країн удвічі перевищила показник 1913 р. і складала в середньому 22,8%, у 1980 р. вона складала 43 %, в окремих країнах — до 50% [5].

5. Неокейнсіанство (2 пол. XX ст.) (А. Афтальон, Дж. Вайсман, Е. Домар, Р. Ліндхольм, Ф. Неймарк, Ф. Перу, А. Хансен, С. Харріс, Р. Харрод, Дж. Хікс).

У результаті наслідків економічної кризи для розвинених країн та невідповідності теорії Дж. Кейнса вимогам сучасності, його послідовниками було проаналізовано сильні та слабкі сторони "чистого кейнсіанства". Відповідно відбулося заперечення окремих постулатів кейнсіанства і запропоновано:

— "антициклічну теорію" (її суть полягала у використанні бюджету в якості інструмента забезпечення балансування економіки, зокрема через зміни бюджетної політики);

— теорію "циклічного балансування" (стала фундаментом ідеї "довгострокового програмування бюджету" у відповідності до економічного циклу);

— теорію "компенсуючого" бюджету (бюджет має забезпечувати компенсування дефіциту попиту суб'єктам ринку за допомогою розширення державних інвестицій);

— концепцію "вбудованого бюджетного стабілізатора" (бюджет характеризується сукупністю стабілізаторів, які забезпечують вплив на економічний цикл);

— теорію пасивного та активного дефіциту державного бюджету, концепцію акселератора (зростання доходів може спричинити зростання інвестицій).

Таким чином, основною ідеєю неокейнсіанства стало забезпечення динамічної рівноваги економіки через ведення бюджетної політики та необхідність врахування циклічних коливань в економічному розвитку держави.

6. Кембриджська або неокласична економічна школа (50—70 рр. XX ст.) (У. Джевонс, Ф. Еджуорт, А. Маршал, А. Пігу).

Представники неокласичної економічної школи фундаментом своїх ідей визначали лібералізацію економіки та обґрунтовували ідею саморегулювання ринкової системи з доцільністю обмеження державного втручання у процеси розвитку системи.

Основними положеннями неокласиків у питанні формування бюджетної політики стали:

1) акцент на ролі держави у забезпеченні економічного зростання у довгостроковому періоді; відповідно до цього завдання на державу покладаються функції структурної перебудови господарства в напрямі його оптимізації та ефективності, стимулювання інноваційного розвитку в економіці та активізація науково-технічного прогресу;

2) чітке розмежування функцій держави та суб'єктів приватного сектору, в рамках якого державі відводиться завдання розробки фінансової політики, а на приватні структури покладається її реалізація;

3) визначення бюджетних видатків як інструмента забезпечення ефективного співвідношення факторів виробництва, зокрема передбачається скорочення обсягів видатків та зміна їхньої структури в одних сферах та їх збільшення в сфері освіти, науки та інновацій.

Результатом втілення наукових положень неокласиків під час формування бюджетної політики ринкових держав стали значні перерозподільчі процеси в економіці та спрямування видатків з державного бюджету на сфери соціального спрямування. Відтак повсюдна лібералізація економіки супроводжувалася деформацією бюджетної політики, набуттям нею інфляційного

характеру в силу надмірного зростання державних витрат і появи бюджетних дефіцитів [6].

7. Неоліберальна концепція (50—80 рр. XX — поч. XXI ст.) (А. Ерхард, М. фон Мізес, В. Ойкен, І. Фішер, М. Фрідмен, Ф. фон Хайек).

Як напрям економічної теорії, зокрема в питанні формування бюджетної політики розвитку держави та територій, неолібералізм характеризується спадкоємністю до попередніх економічних концепцій — ідей класичної політичної економії А. Сміта та Д. Рікардо, теорії німецької історичної школи М. Вебера та Ф. Ліста, а також наукової думки представників соціальної школи К. Діля, Р. Штамлера та Р. Штольцмана.

Прихильники та розробники концепції визнавали розладнаність механізму саморегулювання економічної системи та потребу обмеженого втручання держави в розвиток економіки за допомогою важелів та інструментів державних фінансів та зокрема бюджетної політики. З урахуванням недоліків попередніх теорій формування бюджетної політики розвитку територій неоліберальна концепція побудована на обґрунтуванні необхідності використання бюджетних ресурсів для акумулювання та забезпечення економічного розвитку держави, проте з обмеженим втручанням державних органів у ці процеси для збереження основ ринкового господарства. Зокрема американські вчені Д.-Б. Кларк, Р. Масгрейв та Е. Хансен аргументують визначальну роль державного бюджету як засобу вирішення проблем економічного характеру та забезпечення економічної стабільності. Окрім того, вони акцентують на ролі бюджету як інструменту економічного прогнозування і планування. І. Фішер та М. Фрідман як представники теорії монетаризму будують свої дослідження на засадах ефективного ведення державою грошово-кредитної політики. Натомість Р. Масгрейв визначає основні функції бюджету в питанні задоволення суспільних благ, тобто у сфері освіти, охорони здоров'я, правопорядку та національної безпеки, охорони навколишнього природного середовища. Його наукові напрацювання ґрунтуються на таких завданнях публічних фінансів: забезпечення надання суспільних благ, ефективний перерозподіл доходів та майна, забезпечення економічної стабільності та високого рівня зайнятості населення.

8. Інституційна концепція (XX ст.) (Т. Веблен, Дж. Кларк, Дж. Коммонс, У. Мітчел) та неоінституціоналізм (кн. XX ст.) (Г. Беккер, Дж. Б'юкенен, Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт).

Науковці, які сформували та розвинули цей напрям економічної теорії, виходять з позиції забезпечення "соціального контролю" над економікою, таким чином підтримуючи участь держави у регулюванні економічного розвитку. Серед основних напрямів бюджетного фінансування вони визначають освіту, науку та інноваційні проекти та такі, які характеризуються високим рівнем ризику.

Об'єктом інституціоналізму визначено інститути, які, як зазначає Д. Норт, можна визначити як "правила гри" в суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організовують взаємовідносини між людьми (політичні, економічні та соціальні). Вони включають неформальні обмеження (санкції, табу, звичаї, традиції і норми поведінки) і формальні правила (конституції, закони, права власності), а також механізми, що забезпечують їх виконання" [7]. В цьому визначенні акцент здійснено на те, що інститути формують обмежувальні рамки економічної поведінки людини.

На питання формування бюджетної політики розвитку територій в межах теорій інституціоналізму та неоінституціоналізму звернув увагу французький вчений Ф. Перру, акцентувавши на завданні держави не в напрямку макроекономічного стимулювання, а в забезпеченні формування "полосів росту" і розширення радіусів впливу останніх. Представники нового інститу-

ціоналізму виступають за мінімізацію втручання держави у процеси економічного розвитку через ризик можливих несприятливих політичних змін. Так, американський економіст-розробник "теорії суспільного вибору" Дж.М. Б'юкенен відносив між громадянином та державою визначав в контексті твердження "послуга за послугу" та обґрунтовував роль та відповідальність громадян в процесі обрання представників влади за сформовану фінансову та бюджетну політику: "у бюджетній політиці держави вибір цілей та механізмів реалізації залежить від настроїв виборців та поведінки депутатів, яка не завжди логічна" [8]. Обґрунтування цього твердження полягало в тому, що кожний новий уряд в державі зіштовхується з проблемою реалізації передвиборчих обіцянок та їх співставлення з необхідними для реалізації реформами. В цьому контексті визначальним виступає формування бюджетної політики на основі принципу економічної доцільності, а не політичної обумовленості. Таким чином, вчений акцентує на доцільності дослідження проблеми формування бюджетної політики на співставленні двох концепцій — економічної теорії та державного управління, обґрунтовуючи необхідність не обрання політики, а пошуку оптимального рівня державного регулювання.

9. Сучасні теорії (кн. XX — поч. XXI ст.) (Р. Лукас, Е. Прескотт, Т. Сарджент).

Більшість сучасних теорій розвитку економіки сформовані на засадах неоконсерватизму. В рамках течії виникли і розвинулися такі школи:

1) американський монетаризм (Д. Бруннер, Д. Мейзельман, А. Шварц), внесок якого в економічну теорію полягає в дослідженні механізму взаємодії грошового обігу на товарний, визначенні основних монетарних інструментів, а також впливу грошово-кредитної політики на розвиток економіки; сьогодні саме монетарні концепції лежать в основі грошово-кредитної політики як основного важеля державного регулювання економік окремих країн;

2) теорія раціональних очікувань (Ф. Кюдланд, Р. Лукас, Е. Прескотт, Т. Сарджент, Н. Уоллес) — "теоретичний засновок, згідно з яким формування очікувань майбутнього економічної системи відбувається не лише на основі екстраполяції тенденцій розвитку в минулому, а й на основі аналізу майбутніх можливостей" [9]; науковці, які розробили та розвинули теорію, не передбачили державного втручання в економіку через, по-перше, недоцільність такого втручання (державне втручання нівелюється поведінкою суб'єктів економіки), по-друге, можливість отримання протилежних очікуваним результатів, по-третє, проблему ігнорування під час формування бюджетної політики на державному рівні мікроекономічного рівня, де і приймаються рішення стосовно поведінки в конкретно визначеній ситуації;

3) концепція економіки пропозиції (А. Лаффер, М. Фелдстайн), згідно з якою основними елементами економічної політики держави є: орієнтованість на виробництво та пропозицію, направленість на вивільнення частини прибутків для інвестування через зниження податкового навантаження на юридичних осіб; активізація заощадження населення через зниження податкового навантаження на фізичних осіб; приватизація та дерегулювання економіки, зниження рівня соціальної орієнтованості бюджетів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі проведеного аналізу різних підходів до трактування поняття "бюджетна політика", визначення акцентів та обґрунтування недоліків різних аргументацій, врахування розвитку цього поняття в контексті історичних, економічних та політико-соціальних змін визначено, що бюджетна політика розвитку території — це комплексна цілеспрямована послідовна діяльність органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування у сфері бюджетних відносин, спря-

мована на вирішення тактичних та стратегічних завдань і забезпечення комплексного розвитку території відповідно до інтересів країни, а також досягнення ефективних системних взаємозв'язків між її територіями.

Література:

1. Корягін М. В. Історія та сучасний стан фінансового забезпечення місцевих громад в Україні. Економіка та держава, 2011, № 12. С. 54—55.
2. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / За наук. ред. та передм. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. К.: Либідь, 2000. 653 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. М.: 1962. С. 258—259.
4. Вагнер А. Русские бумажные деньги. Исследование народноэкономическое и финансовое: с приложением проекта восстановления металлического обращения. Киев: Унив. типография. 1871.
5. Циганов С.А., Табакова Т.В. Еволюція концептуальних підходів щодо ролі видатків бюджету в розвитку економіки. Фінанси України. 2013. № 12. С. 89—99.
6. Возняк Г.В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ. НАН України. Львів: ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України", 2016. 520 с.
7. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Начала, 1997. ГЛ. 4.
8. Buchanan J.M. Public Finance in Democratic Process / James M. Buchanan. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1967.
9. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія (економічна нобелологія). К.: Академія, 2005. 336 с.

References:

1. Koryagin, M. V. (2011), "History and modern state of financial provision of local communities in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 54—55.
2. Blankart, Sh. and Fedosova, V. M. (2000), *Derzhavni finansy v umovax demokratiyi: vstup do finansovoyi nauky* [State finances in a democracy: entry into financial science], Lybid, Kyiv, Ukraine.
3. Smit, A. (1962), *Issledovanie o prirode i prychynakh bogatstva narodov* [Study on the nature and causes of the wealth of nations], Moscow, Russia, pp. 258—259.
4. Vagner, A. (1871), *Russkie bumazhnye dengi. Issledovanie narodnoekonomicheskoe i finansovoe: s prilozheniem proekta vosstanovleniya metallichesкого obrashcheniya* [Russian paper money. The study of national economic and financial: with the application of the project to restore the metal circulation], Univ. tipografiya, Kyiv, Ukraine.
5. Cyganov, S. A. and Tabakova, T. V. (2013), "Evolution of conceptual approaches to the role of budget expenditures in economic development", *Finansy Ukrayiny*, vol. 12, pp. 89—99.
6. Voznyak, G. V. (2016), *Byudzhetsna polityka rozvytku regioniv Ukrayiny: suchasna paradygma ta oriyentury podalshykh reform* [Budget policy for the development of the regions of Ukraine: a modern paradigm and guidelines for further reforms], DU "Instytut regional'nykh doslidzhen' imeni M.I. Dolishn'ogo NAN Ukrayiny", Lviv, Ukraine.
7. Nort, D. (1997), *Instytuty, instytucionalnye izmeneniya i funkcionirovaniye jekonomiky* [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy], Nachala, Moscow, Russia.
8. Buchanan, J. M. (1997), *Public Finance in Democratic Process*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, USA.
9. Dovbenko, M. V. (2005), *Suchasna ekonomichna teoriya (ekonomichna nobelelogiya)* [Contemporary economic theory (economic nobelleology)], Akademiya, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2019 р.